

35,6 % студентів.

У дослідженні були висвітлені причини низького рівня сформованості творчих здібностей, серед яких неабияку роль відіграє недооцінка викладачами діагностичних методик, активних форм навчання на заняттях у вищій школі. Більшість викладачів (69 %) не бажають використовувати у своїй практиці діагностичні методики з метою підвищення творчих здібностей студентів. Проблема розвитку творчих здібностей студентів є однією з головних у практиці роботи сучасної вищої школи. До неї звертаються у своїх наукових працях багато педагогів. Бо саме в цьому вони вбачають подальший розвиток суспільства та інтелектуальний потенціал кожної людини. Проблеми використання діагностичних методик на заняттях у вищій школі продовжують залишатися актуальними і потребують подальшого аналізу.

Література

1. Підласий І.П. Діагностика та експертиза педагогічних проєктів. – К.: Україна, 1998. – 343с.
2. Богоявленская Д.В. Интеллектуальная активность как проблема творчества: Монография. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1983. – 265с.
3. Бодрова Е.В., Князева О.Л. Актуальные проблемы развития творческой способности обучения // Вопросы психологии. – 1989. – №1. – С. 174-182.

Н.Б.Гонтаровська

ІННОВАЦІЙНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

В статье раскрывается педагогическая технология создания многофункциональной образовательной среды на уровне общеобразовательного учебного заведения, исследуется её влияние на целостное развитие ребенка.

The article deals with the pedagogical technology of formation of theory functional educational environment as a way of providing general educational institution. Its influence on the child's personal development is researched.

Сучасна школа як соціальний інститут покликана

забезпечити підготовку підростаючого покоління до життя в новому демократичному суспільстві. Головним її завданням є виховання молоді, здатної вдосконалити оточуючий світ, перебудувати соціально-економічний і культурний уклад життя оновленого суспільства.

Величезного значення у зв'язку з цим набуває усвідомлення виховання як соціально-особистісного феномена, в якому людина, дитина визначається об'єктом і метою виховного процесу. Головним пріоритетом державної політики в розвитку освіти проголошено особистісну орієнтацію освіти, а розвиток школи розглядається суспільством у плані все більш нового задоволення різноманітних інтересів особистості.

Змінилось і соціальне замовлення для освітньої галузі, і зараз вже не потрібна "освіта на все життя", конче необхідна освіта "через все життя". Настав час перебудови всієї освітньої системи, кінцевим результатом якої є вихована особистість, що має потребу постійно вдосконалювати свої знання та здатна вчитися безперервно, все життя.

Актуальність проблематики посилюється тим, що на сучасному етапі розвитку суспільства всі кризові економічні проблеми стали суттєвими соціально-економічними проблемами розвитку школи. Сьогодні держава неспроможна задовольнити необхідні потреби масової школи, матеріально-технічне і економічне становище якої все більш погіршується. Разом з тим з'явилося чимало сімей з широкими фінансовими можливостями, незадоволених рівнем освіти у школі, які за додаткову оплату готові сприяти заходам підвищення навчально-виховної роботи для своїх дітей. Це стало передумовою виникнення приватних шкіл, шкіл з додатковими госпрозрахунковими структурами, введення платних послуг у звичайних навчальних закладах.

Невирішеність бажань і можливостей батьків з низьким соціально-економічним статусом стало значною проблемою організації середньої освіти у державі. Наявність економічної кризи школи і, разом з цим, низького соціально-економічного становища сім'ї позначила суперечність між планами і можливостями батьків у виборі освітньої програми для своїх дітей.

Складнощі у вирішенні цих питань висунули головну проблему сьогодення – неодмінно створити систему соціального

захисту дитини на рівні навчального закладу.

Необхідність розв'язання виявленої суперечності обумовлює актуальність вибраної нами проблеми для дослідження.

Ці завдання потребують глобального оновлення системи управління освітою, самого шкільного закладу. Школа як виховна система повинна стати адаптивною, такою, що може пристосовуватися до кожної дитини, може дати кожному можливість реалізації власного освітнього шляху одержання освіти.

Постала необхідність проведення досліджень про організацію навчально-виховного процесу з проектуванням програми розвитку кожного учня. Але це можливо тоді, коли формується відповідне освітнє середовище, в якому розвивається дитина. При цьому необхідно враховувати психологічні характеристики школярів, рівень їх психічного розвитку, стан здоров'я, соціальні замовлення сім'ї.

Сферою теоретичного та емпіричного аналізу у проведеному нами дослідженні стала взаємодія в аспекті "особистість" – "освітнє середовище".

Освітнім експериментальним середовищем ми визначили навчально-виховний комплекс № 28 м. Дніпропетровська. В особистості ми вивчаємо перш за все процеси, які пов'язані із вдосконаленням особистісних якостей учня.

Необхідність розв'язання цих завдань обумовила актуальність вибраної нами проблеми для дослідження: як теоретичного обґрунтувати і практично простежити організаційні засади щодо створення розвиваючого освітнього середовища особистості та визначити закономірності впливу освітнього середовища на особистісний розвиток учня.

Метою нашого дослідження є розробка проекту освітнього розвиваючого середовища і створення на його засадах педагогічної системи цілісного особистісного розвитку учня.

Методологічною основою функціонування інноваційного освітнього середовища, в якому мешкає дитина, є по-перше: семантичний підхід як визначення особистості через систему особистісних смислів, через суб'єктивне сприяння складових реальності, складових світу людського буття, що оточують людину – фізичної, соціальної, культурної, психічної та їх трансформації у власний психічний простір, за якого створюється особистісна

психологічна реальність; по-друге: особистісно орієнтований підхід як засіб навчання учнів програмуванню своєї життєдіяльності, власного життєтворення; по-третє: використання комплексу мистецтв як головного фактору формування духовного, емоційного здоров'я особистості.

Головна особливість проекту полягає у єдності й співвідношенні структурних складових освітнього середовища (із освітньою, оздоровчою, культуроутворюючою та соціальною сферами розвитку особистості).

Ці сфери розвитку особистості визначають структуру, функції і зміст діяльності експериментального середовища – навчально-виховного комплексу, до складу якого входять: дошкільний заклад, спеціалізована школа естетичного профілю, гімназія, центр позашкільної роботи і спортивно-оздоровчий центр, навчально-виробниче об'єднання учнів

На етапі розробки проекту розвиваючого освітнього середовища з метою задоволення потреб кожної особистості була проведена внутрішня стратифікація на рівні школи. Визначення саме таких різноманітних структурних підрозділів, які паралельно взаємодіють у рамках одного навчального закладу, дозволили нам комплексно вирішити проблему організації освітнього середовища, за яким у процесі діяльності, спілкування, життя дитина створює свій всесвіт.

З позицій завдань морально-духовного виховання – це така інтегрована система, яка сполучає в собі історико-культурний, власне соціокультурний та перспективно-розвивальний чинники. У такому освітньому середовищі морально-духовне зростання дитини є процесом плекання добродійної, вільнолюбивої та свідомої особистості на теренах ідеалів істини, добра і краси.

Виходячи з цього планується роль педагогічно керованої діяльності дитини, в межах якої формуються її соціально ціннісні психічні властивості, а також координується вплив на інших учнів дитячого співтовариства.

З метою вирішення цих питань в ході проведення експериментального дослідження нами розроблена і впроваджена Концепція культурологічного розвитку особистості, яка стала методологічною базою функціонування моделі інноваційного освітнього середовища [1]. Головна її ідея полягає в тому, що

стрижневі освітні й виховні домінанти розвитку особистості проектуються і реалізуються в культуротворчому, поліхудожньому середовищі з використанням активної художньої творчої діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу, в якому відтворюється виховання особистості, здатної до самовизначення й самоствердження в різних сферах життєдіяльності. Ми розглядаємо дитину як справжній суб'єкт культури, як активнодіючу частину соціокультурного середовища, що впливає на характер його розвитку та стан перетворень.

Культурологічна орієнтація освіти і виховання спрямована на гуманізацію та гуманітаризацію освіти, впровадження демократизму в навчально-виховний процес. Вона дозволяє вирішувати головні завдання антропоцентричної школи, в якій кожен конкретний учень стає суб'єктом постановки комплексних завдань програмування своєї життєдіяльності, тобто стає суб'єктом власного життєтворення.

Головним надбанням у процесі культурологічного розвитку особистості стає ціннісно-сміслова свідомість із сформованою здатністю індивіда на перетворювальну функцію в існуючому навколо людини життєвому просторі.

Розробка змісту культурологічного розвитку особистості трансформується в її комплексну діяльність в освітній, оздоровчій, художньо-творчій та соціальній сферах життя. Таким випробним майданчиком життєдіяльності для кожної дитини стало комплексне освітнє середовище з різними функціональними змістовними напрямками: оволодіння основами наук, мистецтв, ремесел, фізичної культури відбувається згідно з потребами і можливостями учнів:

- освітня діяльність може плануватись у спеціалізованій школі чи гімназії, після основних занять на спецкурсах у школі чи в Державному національному університеті, у режимі самоосвіти за програмою наукового учнівського товариства;
- художньо-творча діяльність починається на первинному рівні за змістом художніх дисциплін-мистецтв, продовжується в різнопрофільних аматорських студіях і завершується професійним опануванням одного або декількох видів мистецтв у спеціалізованих школах (художня, хореографічна) та поліхудожніх об'єднаннях учнів;

- оздоровча діяльність кожної дитини проводиться під медико-психологічним патронажем і планується з урахуванням стану здоров'я, його корекції та профілактики захворювань. Вона здійснюється в системі реалізації власної програми оздоровлення, яка складається з обов'язкових тематичних занять із засвоєння здорового способу життя, щоденних уроків фізичної культури, враховує спеціальні заняття спортом за інтересами, у разі потреби включає діагностичні, профілактичні або лікувальні заходи;
- соціалізація дитини здійснюється в різних структурних підрозділах навчально-виховного комплексу, передусім в умовах виробничого підприємства, де відбувається апробування здібностей та стабільності інтересів у сфері навчально-виробничої гри, вибір життєвого шляху через набуття початкових професійних навичок, формування відносин з дорослими та ровесниками у сфері колективної виробничої діяльності.

До процесу управління розвитком особистості залучаються не тільки фахівці різних спеціальностей: науковці, педагоги, медичні працівники, соціальні педагоги, а й родина вихованця, за безпосередньою участю якої вибудовуються особистісні програми з визначення ближньої та перспективної зон розвитку.

З метою проєктування власного простору моральної діяльності учня, можливості своєчасного втручання та коригування проблемних ситуацій, відстежування закономірності впливу освітнього середовища на розвиток суб'єктів навчально-виховного процесу, нами сформована система психолого-педагогічного моніторингу процесів розвитку особистості і створена модель медико-психолого-педагогічного патронажу.

Багаторічна робота в означених вище напрямках набула характер лонгитюдного дослідження, змістом якого є відстеження стану психічного здоров'я, розвитку особистості (особистісних новоутворень), пізнавальних процесів, міжособистісних стосунків кожного учня і становлення класних колективів в контексті морально-духовного зростання особистості.

Здобуті в ході психолого-педагогічного моніторингу дані виступають як аналітичні матеріали, на підставі яких відтворюється картина ефективності педагогічно керованої діяльності. Нами

обрані психолого-соціологічні критерії морально-духовного розвитку та соціально-психологічної адаптації на психологічному та соціальному рівнях. Психологічний рівень: мотивація до культурологічної діяльності (досягнення успіху або запобігання невдач); емоційний стан (рівні тривожності); становлення самооцінювання як особистісного новоутворення; ставлення до себе, до однолітків, до школи; ціннісні орієнтації, спрямованість особистості; рефлексивні здібності і вміння; креативність; естетична чутливість. Соціальний рівень: дезадаптивна поведінка; (агресивність, нечемність тощо); соціометричний статус учнів у школі; стосунки з батьками; девіантна поведінка).

Ми простежили вплив інноваційних педагогічних технологій на окремі психолого-соціолого-педагогічні феномени в їх віковому розгортанні.

Наприклад, розвиток креативності в умовах культурологічного середовища набуває динамічного характеру і за його межами. Наші випускники, студенти вищих навчальних закладів демонструють більш високі рівні креативності у порівнянні з іншими.

Високі показники ефективності спостерігаємо і в процесі розвитку пізнавальної сфери учнів, становлення системи відносин у класних колективах, вивчення процесів соціалізації вихованців

Значне покращення розвитку учнів в умовах навчальної діяльності становить розвиток пізнавальних процесів. Тому ми вважаємо, що кількісні дані та їх аналіз щодо змісту, спрямованості, рівня, співвідношення розвитку уваги, пам'яті, мислення окремих учнів можуть виступати як показники пролонгованої ефективності педагогічної діяльності.

Ми спостерігали динаміку розвитку пізнавальних процесів учнів паралелі 3-х класів випуску 2006 року протягом трьох навчальних років, тобто з початку першого класу по кінець третього. Вихідні дані свідчили, що на початку навчання майже половина першокласників, що були обстежені, мали низький рівень розвитку уваги (48 %), мислення (42 %), мови (44 %); у більшій половині були низькі показники щодо креативного мислення (62 %).

За підсумками трирічного навчання учнів за пропонованими особистісно орієнтованими програмами ми маємо

вже іншу картину. Значно зменшилась кількість школярів, що показують низький рівень стійкості уваги (17 %; на 30 % менше, ніж на початку 1 класу) та розвитку мови ("26 %; на 18 % менше, ніж у 1 класі). Звертає на себе увагу збільшення кількості учнів, що мають високий рівень сформованості розумових операцій наприкінці 3 класу (24 %) у порівнянні з першим роком навчання (10 %). Значні зміни сталися також і в розвитку креативного стилю мислення учнів групи, що презентується: було 5 % учнів з високим рівнем, стало 37 %; було 22 % учнів з середнім рівнем, стало відповідно 56 %.

Завдяки проведеним обстеженням з'ясувалось, що процес розвитку пам'яті в учнів початкової школи був залежним від запропонованих програм навчання.

Ми вважаємо, що самооцінка як психологічне новоутворення є одним із механізмів адаптації учнів до соціуму, тому її формування входить до пріоритетних напрямків виховної роботи в загальноосвітньому закладі. Типами самооцінки, що заважають гармонійному розвитку особистості, є "завищена" і "занижена" самооцінка. Найбільш сприятливі вимоги щодо саморозвитку створює "оптимальна" самооцінка. За даними психолого-педагогічного моніторингу наслідками цілеспрямованої роботи щодо формування механізмів самооцінювання стали такі зміни цих процесів у учнів групи Б: зниження кількості дітей, що в початковій школі мали "завищену" і „занижену" самооцінку; значне зростання кількості дітей з оптимальною самооцінкою щодо навчальної діяльності. До тих показових тенденцій, які відтворюють внутрішні процеси співвідношення дитини і освітнього середовища, відносяться емоційні стани учнів: їх відношення до навчання, до однолітків, вчителів, перевірки знань, можливості самовираження, тривожності тощо, що в сукупності формує психологічне здоров'я дитини, яка навчається. Дані, що накопичуються в НВК № 28 протягом 13 років, свідчать про комфортність, сприятливість, відповідність освітнього середовища для багатьох учнів. Особливо показовими в цьому плані є дані щодо учнів 7-х класів – віку, найбільш вразливого в емоційному відношенні. Відповідно до методики обстеження (за Філліпсом) рівень тривожності, що перевищує 50 % вважається високим, а вище 75 % – завищеним.

Так тільки в 1999-2000 навч.році рівень фактору “страх самовираження” досягав рівня 57 %.

В останні роки за всіма факторами дані не підвищувалися до високого рівня, що свідчить про загальну сприятливість освітнього середовища для більшості учнів.

Дієвим засобом організації індивідуальної роботи з кожним учнем є Індивідуальна картка розвитку, яка відображає головні етапи розвитку дитини. На засадах цієї інформації створюємо субмоделі медико-психолого-педагогічного супроводу обдарованих дітей, дітей “групи ризику” та дітей, що мають нормативні відхилення розвитку (або ненормативний розвиток).

Подальшим етапом є розробка “Індивідуалізованих програм розвитку”, за якими проводяться необхідні коригуючі заходи.

Головним практичним надбанням експериментальної роботи стали наступні результати: по-перше: розвивальне освітнє середовище за формальною структурою означеного навчально-виховного комплексу стало дійсно ефективним адаптованим навчально-виховним середовищем, школою життя для кожної дитини, де під впливом системи педагогічно керованої діяльності учнів відбувається благодатний поступовий процес сходження дитини до власної морально-духовної зрілості. В контексті оновлення змісту освітньої діяльності експериментальних закладів ми пропонуємо розроблений нами спільний Проект Дніпропетровського національного університету та навчально-виховного комплексу № 28 “Інтегрована система освіти” [2]. Головною метою його стало створення моделі інтегрованого освітнього простору, якомога організованого і педагогічно керованого сприятливого середовища для навчання і виховання учнівської молоді. Функціонування його розглядається нами як передумова становлення сучасної системи виховання громадянина України у спільній діяльності вищого та середнього навчального закладів. На відміну від існуючих систем “школа-вищий навчальний заклад”, “ліцей, гімназія – вищий навчальний заклад” наш проект передбачає вирішення головних завдань щодо виховання здібної талановитої молоді у контексті інтеграційного функціонування вищого та середнього навчальних закладів на рівні їх освітніх систем.

За цим ми маємо на увазі, що існуючі структури навчальних закладів, які в свою чергу складаються з визначених елементів (підсистем) взаємодіють у напрямі досягнення виховання цілісної особистості в освітньому конструктиві “Дошкільний заклад-школа-гімназія-педагогічне училище-університет-інститут післядипломної освіти”.

Створене освітнє середовище допомагає вирішити глобальні цілі й завдання освіти стосовно окремої особистості. Ми спостерігаємо, як самовизначення стає потребою кожної дитини. Поступово процеси самореалізації і самоствердження особистості у шкільному віці визначають рівень активності, детермінують її поведінку і вибір особистісного шляху розвитку, власних взаємин із суспільством у майбутньому.

Важливим показником ефективності діючої моделі освітнього середовища став визначений нами вимір життєвої успішності вихованця. Він являє собою вищий рівень особистісних досягнень у різних сферах життєдіяльності дитини в оточенні своїх однолітків. 79,5 % учнів стали переможцями різноманітних змагань, олімпіад, конкурсів, турнірів на міському, районному, всеукраїнському та міжнародному етапах. Цей показник покращився майже на 30 % у порівнянні з аналогічними обстеженнями, які проводились 5 років тому (у порівнянні: 51 % в 2001 році).

По-друге: сім'я, школа, дитяче середовище стали виступати єдиною ієрархічною системою, для яких визначена єдина головна мета, єдині завдання у досягненні цілісного розвитку особистості. У зв'язку з цим ми пропонуємо апробовану систему співпраці батьків-учнів-вчителів. Традиційне поняття “родинне виховання” набуває іншого соціально-суспільного значення ніж у прийнятому загальному розумінні. Для нас родина – це поєднання сім'ї та школи, їх сумісна робота, спорідненість вчителів, батьків, дітей, зайнятих різноманітними формами діяльності та спілкування. Але всі вони спрямовані на створення суспільно необхідних цінностей на користь дитині.

У навчально-виховному комплексі головним є принцип рівноправності всіх членів нашої родини; що стосується батьків, то кожен з них виконує важливу роль у наших відносинах, незалежно від займаної посади кожного з батьків за основним місцем роботи,

незалежно від їх віку, від статусу обов'язків у загальній шкільній роботі, незалежно від їх фінансових можливостей. Насамперед, батьки в створеному освітньому середовищі є повноправними учасниками навчально-виховного процесу, вони, поряд з педагогами, стають творцями та виконавцями як освітніх, оздоровчих програм, так і програм зміцнення матеріально-технічної бази школи.

На основі цього досвіду нами створена технологія державно-громадського управління навчальним закладом, яку ми презентували на виставці "Освіта України - 2004" [3].

По-третє: створена система соціального захисту дитини на рівні навчального закладу, яка частково допомагає вирішувати проблему низького соціально-економічного становища сім'ї вихованців і відповідно до вимог часу, забезпечує рівний доступ школярів до якісної та доступної освіти, духовних і культурних цінностей. У зв'язку з цим наведемо лише дані стосовно дітей, які виховуються у неблагополучних та соціально незахищених сім'ях. Проведене психолого-педагогічне обстеження соціального статусу сімей навчально-виховного комплексу показало, що майже 31% сімей не повні, у яких, на жаль, виховується 281 дитина. Це майже третина всього учнівського контингенту нашого закладу. Тим більш значущої цінності набуває створене освітнє середовище для кожної дитини, яка може одержувати соціальну підтримку за такими напрямками:

- допомога адміністрації, ради закладу у вирішенні соціальних проблем;
- додаткові безкоштовні освітні послуги; організація дозвілля і літнього відпочинку; повне або часткове забезпечення харчуванням;
- підтримка з боку соціально-психологічної служби;
- безкоштовне медичне обслуговування.

Як наслідок, показники життєвої успішності дітей із соціально незахищених сімей зростають. Так, все більше серед них переможців олімпіад, спортивних змагань. Вони краще вчаться й вступають у вищі навчальні заклади. Виміром благополучного їх виховання й утримання у створеному освітньому середовищі є показник відсутності прояву асоціальної поведінки – відсутність правопорушень і злочинів впродовж 20 років.

Досягнення дітей із неблагополучних і соціально незахищених сімей	1996 рік	2001 рік	2006 рік
переможці олімпіад	17	19	22
вчать на 9-11 балів	138	137	152
переможці спортивних змагань	41	53	54
поступили до вищих навчальних закладів	66	71	78
статистика правопорушень і злочинів	0	0	0

Ми вважаємо, що проведена науково-дослідна робота за означеною темою, практичний досвід педагогічного колективу [4], буде корисним для широкого педагогічного загалу і підтвердить гіпотезу експериментального дослідження, що при проектуванні навчально-виховної діяльності учнів, необхідно створювати процес педагогічно керованої освіти як середовища для унікального розвитку кожної особистості.

Література

1. Гонтаровська Н.Б. Концепція культурологічного розвитку особистості в навчально-виховному комплексі № 28 // Мистецтво та освіта. – 2001. – № 3. – С. 36-40.
2. Гонтаровська Н.Б. Концепція проекту Дніпропетровського національного університету та навчально-виховного комплексу № 28 “Інтегрована система освіти” // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2003. – №4. – С. 48-52.
3. Офіційний каталог виставки-презентації навчальних закладів “Освіта України – 2004”. – 2004. – С.6, 30.
4. Директор школи, ліцею, гімназії. – 2006. – № 4. – 112 с.